

להתוודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא קמא דף כג

בענין אשו משום חציו או משום ממונו

בבא קמא דף כ"ב. אתמר, רבי יוחנן אמר אשו משום חציו. וריש לקיש אמר אשו משום ממונו. וריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן, אמר לך, חציו מכחו קאזיל, האי לא מכחו קאזיל. ורבי יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש, אמר לך, ממונא אית ביה ממשא, הא לית ביה ממשא.

ובדף כ"ג. אמר רבא, קשיא ליה לאבבי למאן דאמר אשו משום חציו, טמון באש דפטר רחמנא היכי משכחת לה. וניחא ליה, כגון שנפלה דליקה לאותו חצר, ונפלה גדר שלא מחמת דליקה, והלכה והדליקה והזיקה בחצר אחרת, דהתם כלו ליה חציו. אי הכי, לענין גלוי נמי, כלו ליה חציו. אלא למאן דאית ליה משום חציו, אית ליה נמי משום ממונו, וכגון שהיה לו לגוררה ולא גדרה, דהתם שורו הוא ולא טפח באפיה. וכי מאחר דמאן דאית ליה משום חציו, אית ליה נמי משום ממונו מאי בינייהו, איכא בינייהו לחייבו בארבעה דברים.

- א -

חיוב אש משום ממונו אם הוא דוקא באש שלו

רק משום ממונו או שהוא גם משום חציו, לגבי לחייבו בארבעה דברים, כי אדם המזיק חבירו חייב בארבעה דברים, ואילו ממונו שמזיק את חבירו פטור מארבעה דברים, ונתוסף בדין אש שחייב גם משום חציו לגבי חיוב תשלומי ארבעה דברים. וכן כתב בשו"ע חו"מ סי' תי"ח סעיף י"ז דאשו חייב משום ממונו, ולכן אם הוא בדרך שכלו חציו, חייב רק בנזק ופטור מארבעה דברים, אבל אם לא כלו חציו, נחשב כמזיק בידים, וחייב גם בארבעה דברים.

והנה רש"י לעיל בדף כ"ב. (ד"ה משום) כתב דנפקא מינה בין רבי יוחנן שמחייב באש משום חציו, ובין ריש לקיש שמחייב באש משום ממונו, דלרבי לקיש שחיוב אש הוא משום ממונו, אין חיוב אש אלא בגחלת שלו, אבל במדליק בגחלת שאינו שלו, פטור, אבל לרבי יוחנן שמחייב אש משום חציו, גם בגחלת שאינו שלו חייב. א

ונמצא דלמסקנא דמודה רבי יוחנן לריש לקיש באש שכלו חציו דחייב משום ממונו, לדעת רש"י אינו מתחייב אלא בגחלת שלו שהוא ממונו, אבל בגחלת שאינו שלו, וגם כלו חציו, אינו חייב לא משום חציו ולא משום ממונו.

אמנם בתוס' שם (ד"ה אשו) חולקים על דברי רש"י, וכתבו דמה שסובר ריש לקיש דאשו חייב משום ממונו, היינו שיש בו חיוב מזיק כשאר נזקי ממונו, אכן אין צריך שיהא האש שלו, כי אפילו אם הדליק באש של אחר חייב. והם מוכיחים כן ממה שאמרו להלן דף נ"ו. דהכופף קומתו של חבירו בפני הדליקה שעתידיה להגיע ברוח מצויה, חייב, הרי דחיוב אש אינו תלוי אם הוא ממונו או לא. ועוד הם מוכיחים ממה ששנינו להלן דף ס"ב: דגץ שיצא מתחת הפטיש חייב, ואע"ג דמסתמא הוא מפקיר את הגץ היוצא מפטיש, ואפילו הכי חייב משום אש.

ועוד כתבו, דאם כדברי רש"י שאינו מתחייב אלא על גחלת שלו, אין לך אדם שיתחייב בדליקה, שהרי יכול להפקיר הגחלים וידליק גדיש של חבירו, ועל כרחך דאין צריך שיהא האש קנוי לו. ב

בירור ההו"א והמסקנא שבגמרא / מה שאשו חייב משום ממונו אם הכוונה לומר שחיובו בגדר ממונו המזיק, או שצריך באמת שיהא אש וגחלת שלו / גדר חיוב אש משום ממונו על שעשה את האש / אש שלא עשאו בעצמו אלא שקנאו מחבירו, אם חייב עליו מפני שהוא ממונו / כותל ואילן שנתיישנו אם יש לחייבו מדין אש

- גמרא, רש"י, תוס', אבן האזל -

א. כפי האמור, בתחילת הסוגיא התבאר דרבי יוחנן סובר דחיוב אש על כרחך שהתורה חייבתו משום חציו, ולא משום ממונו שהזיק, כי אש מאחר שאין בו ממש, אין לחייבו משום ממונו המזיק. וגם אמרו דקרא מסייע ליה לרבי יוחנן, דכתיב 'שלם המבעיר את הבערה' הרי דחיובו הוא מפני שנחשב שהאדם הוא המבעיר על ידי חציו. אמנם אב"י מסיק דעל כרחך דרבי יוחנן מחייב באש הן משום ממונו והן משום חציו, והיינו דבמקום שלא כלו חציו, שבשעה שהדליק האש היה ראוי האש להגיע לגדיש של חבירו, אז חייב גם משום חציו, אבל במקום שכלו חציו, אינו חייב משום חציו, ואז חייב משום ממונו שהזיק. וההכרח לזה הוא ממה שפטרה תורה טמון באש, כי פטור טמון שייך דוקא באש שחיובו משום ממונו, דהיינו כשכלו חציו, אבל באש שחיובו משום חציו, מסתבר שלא פטרה תורה טמון באש.

ובתוס' (ד"ה טמון) מבארים דדוקא בנזקי ממונו מצינו בתורה שחילקה בכמה פרטי דינים, וכשם שמצינו הרבה חילוקי דינים בקרן ובשן וברגל כך חילקה תורה באש לפטור את הטמון, אבל כשחיוב אש הוא משום חציו, הרי הוא נחשב כאדם המזיק, ובאדם המזיק לא חילק הכתוב בחיובו, שהרי באדם המזיק נתרבה לחייב אפילו על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון, לפיכך כשאשו חייב משום חציו, אין לפטור את הטמון, ועל כרחך דפטור טמון אמור דוקא בחיוב אש שנתרבה רק משום ממונו.

ואמרו בגמ' דנפקא מינה בין רבי יוחנן לריש לקיש אם חיוב אש הוא

א. והנה ברש"י יש משמעות דזה רק לפי מה דסלקא אדעתא מעיקרא, אבל למסקנא אין צריך שיהא האש משלו. אמנם כבר כתב בחי' מהרש"א שזה עולה גם למסקנא. וכן מבואר בתוס' (ד"ה אשו) שהבינו בדברי רש"י שזה גם למסקנא. אש שמתפשט על ידי קוצים של הפקר אין האש שלו, והוא חייב כיון שעיקר האש הוא שלו / הדליק אש והפקירו חייב עליו לדברי הכל - מנחת שלמה בישוב דעת רש"י -

ב. במנחת שלמה מיישב דעת רש"י, וכתב דאפילו לדעת רש"י אין צריך שיהא

וכתב דממה שאמרו בגמ' שלפנינו (דף כ"ג.) 'כגון שנפלה דליקה לאותה חצר' משמע שהוא לא הדליק את האש, אלא שנפלה דליקה בחצירו, וכיון שהדליקה בוערת בעצים שלו, הרי זה אש שלו, וחייב עליו אע"ג שלא עשה את האש, כיון שהוא ממונו.

ועל פי זה העלה דמי שבנה כותל או נטע אילן, ולאחר זמן נתיישנו ונתרועעו ועלולים ליפול, אם יפלו ויזיקו, יתחייב מדין אש, ואע"ג שאין לחייבו על עצם בניית הכותל ועל נטיעת האילן, כיון שבשעת עשייתן לא היה עומד ליפול, ונמצא שאינו דומה לאש שמחייבין אותו על עשיית האש, מכל מקום באש גופא יש שהוא מתחייב על אש מפני שהוא ממונו אפילו אם לא עשה את האש, וא"כ הוא הדין כשיש לו ברשותו כותל או אילן שעלול ליפול, נהי שאין לחייבו על עשיית הכותל והאילן, עם כל זה יש לחייבו מדין אש מה שיש לו בממונו אילן הראוי ליפול ולהזיק.

ובאבן האזל בפרק י"ג מהלכות ממון הלכה י"ט מבאר דלדעת התוס' מה שאש חייב משום ממונו המזיק היינו שהתורה חייבתו על 'עשיית' האש, דכיון דדרך אש להתפשט על ידי רוח מצויה, חייב לשמור האש שעשה, ואם לא שמרו והזיק, חייב על 'עשייתו', אפילו אם אין האש שלו.

והוא מסתפק אם לדעת התוס' כל עיקר חיוב אש הוא דוקא על עשיית האש, ואין כלל חיוב על אש מפני שהוא ממונו, או דיש חיוב אש בין על עשיית האש, ובין על אש מפני שהוא ממונו. ונפקא מינה במי שקנה תנור עם אש, ולא שמרו והזיק, אם הוא מתחייב על אש זה מפני שהוא ממונו שהזיק, כי אע"ג שהוא לא עשה את האש, מכל מקום יש לחייבו מפני שהוא ממונו שהזיק. או שאין כלל חיוב אש כי אם על עשיית האש, ולכן בקנה תנור עם אש, מאחר שהוא לא עשה את האש, אינו מתחייב עליו, אע"ג שיש לו אש שהוא ממונו.

- ב -

הבדל בין מדליק אש בחצירו ומתפשט לגדיש חבירו ובין מדליק אש בגדיש חבירו

מן הפטיש, כיון שהניצוצות יצאו ע"י הכאתו ומכחו, מתחייב מטעם אדם המזיק, וראיה לזה, שהרי הרמב"ם מביא דין גץ היוצא מן הפטיש בפרק ו' מהלכות חובל ומזיק הלכה י"א בדיני אדם המזיק, ולא הביאו בהלכות נזקי ממון. וכן מה שהשולח את הבעירה ביד פקח פקח חייב אע"ג שאין הבעירה שלו, דכיון שהפקח מבעיר את גדיש חבירו בידים, בודאי שחייב גם בבעירה שאינה שלו מדין אדם המזיק. ודברי רש"י אמורים דוקא בתורת אש שחייבתו תורה על מה שמבעיר אש בתוך רשותו ויצא האש עד גדישו של חבירו, שבזה אינו חייב מדין אדם המזיק אלא מדין ממון המזיק, וסובר רש"י דאינו חייב אלא בגחלת שלו.

מדליק גדיש של חבירו לדברי הכל חייב גם בגחלת שאינו שלו
כי חיובו מדין אדם המזיק
- פני יהושע, חידושי רבי נחום -

ב. ובדעת רש"י סובר דאשו משום ממונו היינו שחייב דוקא על גחלת שלו, בפני יהושע מוסיף עוד על קושיות התוס' (ה"ל) שהרי במשנה להלן דף נ"ט: שנינו דאם שילח את הבערה ביד פיקח, הפיקח חייב, הרי דחייב על נזקי אש אע"ג שאין הגחלת שלו, שהרי אין האש משל הפקח ואפילו הכי חייב עליו.

וכתב דבזה מדוייק לשון הגמ' שאמרו 'אשו' משום מאי מחייב, ולא אמרו 'אש' משום מאי מחייב, או 'מבעיר' משום מאי מחייב, כי פלוגתתם הוא דוקא באש שלו שהדליק בהיתר בחצירו, ומחמת שלא שמרו יצא על ידי הרוח והזיק, אבל בלוקח אש והולך ומדליק בזה גדישו של חבירו, לדברי הכל חייב משום אדם המזיק.

אמנם הוא מיישב דעת רש"י, וכתב דפלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש אם חיוב אש הוא משום חציו או משום ממונו, הוא דוקא במדליק אש בתוך חצירו, ולא שימר גחלתו, ויצא האש מעצמה והזיק, ובזה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, דרבי יוחנן סובר דיש לחייבו משום חציו, דכיון שלא שימר גחלתו מרוח מצויה, הרי זה נחשב כזורק חץ, וריש לקיש חולק וסובר שאין זה דומה לחץ, כיון שאין האש הולך מכחו, וחיובו הוא משום ממונו שהזיק, ובזה סובר רש"י דלריש לקיש אינו חייב אלא אם הגחלת הוא שלו, אבל במי שעושה פעולה ישירה להדליק אש בשל חבירו, אין זה ענין כלל לפלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, ובזה לדברי הכל יש לחייבו מטעם אדם המזיק.

ובחי' רבי נחום (אות ק"ו) מביא סיוע לסברא זו ממה שאמרו להלן דף ס"א: דלמאן דפטר טמון באש היינו במדליק בתוך שלו והלך האש לחצר חבירו, אבל במדליק אש בחצר חבירו, לדברי הכל חייב גם על טמון. ומפרש רש"י שם (בתוך) דבמדליק בתוך של חבירו 'אין לו רשות והוי כמאבד בידים'. ומוכח דמדליק בשל חבירו חמור יותר ממדליק בתוך שלו והלך האש לתוך חבירו, כי זה נחשב מאבד בידים. ולכן חייב גם על טמון, ולכן חייב גם בגחלת שאינה שלו. ג

ובזה הוא מיישב כל הקושיות שהקשו על דעת רש"י, כי בכופף קומתו של חבירו ודאי שהוא חייב אע"ג שאין האש שלו, שהרי כפף קומתו של חבירו בידים שישלוט בו האש, וחיובו מדין אדם המזיק. וכן גבי גץ היוצא

השלטות והוספות

האש, לדעת ריש לקיש אין זה נחשב מכחו, ומדוע יתחייב מדין אדם המזיק. [ולכן הוא מבאר בדרך אחרת טעם החיוב במדליק אש בחצר חבירו].

ומה שכתב רש"י בדגחלת שאינו שלו לריש לקיש פטור משום שאינו ממונו, הכוונה הוא שאם לקח גחלת בוערת מחבירו, והניחו במקום שנתפשט משם לגדיש חבירו, בזה אין עליו חיוב תשלומין משום ממון המזיק, מאחר שאין זה אש שלו כלל. ודוקא לריש לקיש פטור משום שאינו ממונו כלל, אבל לרבי יוחנן גם בזה חייב משום חציו. ומעתה מתיישב מה שמקשים התוס' דאין לך אדם שיתחייב בדליקה, שהרי יכול להפקיר הגחלים וידליק גדיש של חבירו, דזה אינו, כי אם הדליק גחלת בעצמו, והוא מפקיר הגחלת עדיין הוא חייב משום ממונו, כיון שהאש של עכשיו נובע מהאש שהיה תחת בעלותו.

אכן בדעת הפני יהושע יש לומר דמה שאומר ריש לקיש דאשו אינו משום חציו משום שהאש אינו הולך מכחו של האדם אלא מאליה היא הולכת, זה רק סברא בגדר חיוב אש שחייבתו תורה במדליק אש בחצירו ומאליו הולכת לגדיש של חבירו, דבזה סובר ריש לקיש דלא מסתבר לפרש שגדר החיוב הוא משום חציו, דמאחר שהאש הולכת מאליה, לא מסתבר שחייבתו תורה מפני שנחשב כאילו הוא בעצמו הדליק גדיש של חבירו מדין חציו, וכן בכלל שנטל חדרה דולקת והניחה על הגדיש סובר ריש לקיש שאין סברא לחייבו על כל הגדיש מדין צרותו כי האש הולך מאליה, אבל לגבי דין אדם המזיק, כשלקח גחלת והניחה בכוונה על גדיש חבירו, אין לומר שלא יתחייב מדין אדם המזיק מאחר שהאש הולך מאליה, כי אדם שמניח אש על הגדיש וטבע האש להתפשט, נחשב שבידים שרף כל גדישו של חבירו.

אמנם בחידושי רבי נחום שם מקשה על מה שכתב בפני יהושע דבמניח גחלת בחצר הניקח חייב מדין אדם המזיק גם לריש לקיש, שהרי בגמ' מבואר דהטעם שריש לקיש סובר דאשו אינו כחציו הוא מפני שהאש אינו הולך מכחו של האדם אלא מאליה היא הולכת, וטעם זה הרי שייך גם במדליק אש בתוך חצר חבירו, דכל מה שלא הזיקה במקום הנחת הגחלת, ונעשה ההיזק ע"י הילוך